

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER VE EĞİTİMLERİ

Tuğçe YILDIZ ZEYREK ¹
Avşar ARDIÇ ²

GİRİŞ

Bireylerin toplumsal beklentileri karşılamak ve toplum içinde kendilerine yer edinebilmeleri için yine toplum tarafından belirlenmiş performans ölçütlerine uymaları beklenmektedir. Bu uyum gösterme süreci ve uyum ölçütleri toplumların içinde bulundukları çağın gerekliliklerine göre farklılık gösterebildiği gibi aynı toplum içinde, aynı zaman aralığında bireyin amaçları doğrultusunda da farklılaşabilmektedir. Toplumlar bu belirlenmiş performans ölçütlerine ulaşmayı engelleyen durumları/değişkenleri tanılamak ve bu tanımlar çerçevesinde bireylerin bireysel düzlemde bu durumları/değişkenleri düzenlemesi için gerekli destekleri ya da kaynakları kendi olanakları çerçevesinde düzenleme eğilimi göstermektedirler. Her ne kadar toplum tarafından belirlenen bu performans ölçütleri çoğunlukla bireysel farklılıkları törpülemek olsa da bazıları son derece muğlak olan iyi-kötü kavramıyla nitelendirmeyi içerse de/ kapsasa da bireysel temelde toplum ve bireyin yakın çevresine toplumsal alanda birçok kazanım sağlaması nedeniyle olumlu değerlendirilmektedir. Bu durum başka ve derin bir tartışmanın konusu olabilir ve olmalıdır da. Bu çalışmanın amacını aşan bu durum burada derinleştirilmeyecektir. Ancak okuyucunun bu bakış açısını göz önünde bulundurması ve kendi keyfiyeti temelinde okumalarında bu bakış açısını ana kaide olarak alması uygun olabilir. Takip eden bölümlerde DEHB ile ilgili olarak kitabımızın ana amacı doğrultusunda tanılama ve değerlendirme, okul yaşamına DEHB'nin etkileri ve DEHB'ye yönelik müdahale yöntemleri başlıkları altında sizlerle bilgiler paylaşılmıştır.

¹ Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Zihin Engelliler Eğitimi AD., tugceyldz24@gmail.com
ORCID iD: 0000-0002-7344-2761

² Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Zihin Engelliler Eğitimi AD., avsarardic35@hotmail.com
ORCID iD: 0000-0002-9634-1437

renk eklendiğinde performansın düştüğü bulunmuştur. Bu sonuçlar, görev içi uyarımın dikkat odağını belirleyici şekilde kullanılmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Sunum şekli ve materyal çeşitlendirme: İlgi ve motivasyonu sürdürürebilmek için materyalleri farklı duyuşsal yollarla çeşitlendirmeyi, pasif ve aktif görevlerin dönüşümlü sunulması gibi düzenlemeleri içermektedir (Barkley, 2015). Pasif tepki gerektiren görevler yerine aktif tepki getiren görevlerin verilmesi, DEHB olan öğrencilerin yıkıcı olabilecek davranışlarının daha yapıcı tepkilere dönüşmesini sağlayabilmektedir (Zentall, 1993).

Barkley (2015) akademik performansı artırabilmek için DEHB olan öğrencilere verilecek görevlerde yapılabilecek bazı uyarlamaları şu şekilde sıralamıştır.

- Akademik görevler kısa tutulmalı ve bilgilerin tamamı aynı anda sunulmak yerine birer birer ya da küçük parçalar halinde sunulmalıdır. Görev tamamlama süresi için kısa zaman aralıkları belirlenmeli ve bu süre dışsal uyaranlarla (çalar saat, alarm, kum saati vb) kontrol edilmelidir. Öğrencinin hedefi süre dolmadan belirlenen görevi tamamlamaktır. Öğrenci görevleri tamamladıkça doğruluğuyla ilgili geri dönüt verilmelidir.
- Akademik zaman dilimlerini kısa fiziksel etkinlik anlarıyla dönüşümlü hale getirilerek uzun süren akademik çalışmaların sebep olduğu yorgunluk ve tekdüzelik azaltılabilir.
- Akademik derslerin büyük kısmı sabah saatlerine planlanmalıdır. Daha aktif ve akademik olmayan dersler öğle molası ve sonrası için planlanmalıdır.
- Grup dersleri coşkulu ve görev odaklı sunulmalıdır. Öğrencilerin dikkatlerini artıracak şekilde sık sık aktif katılımları için ortam yaratılmalıdır.

Yukarıda ifade edilen stratejiler ve uygulamalar DEHB olan öğrencilerin ve bu öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerine, okul ve sınıf içi ortamın özelliklerine göre uyarlanmalı ve bireyselleştirilmelidir. Bütün bu değişkenlerin yanı sıra öğrencinin içinde bulunduğu kültürel ve sosyal değişkenler de mutlaka planlama ve uygulama aşamasında göz önünde bulundurulmalı ve bu değişkenlerin oluşturduğu olumlu kaynaklar amaç doğrultusunda kullanılırken olumsuz kaynakların etkilerini azaltabilmek için gerekli önlemler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanısı ve sayımsal el kitabı (DSM-5): Tanı ölçütleri el kitabı* (E. Köroğlu, Çev.). Hekimler Yayın Birliği. (Orijinal çalışma 2013'te yayımlandı).
- Ardıç, A., & Doğaroğlu, T. K. (2018). Vanderbilt Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Öğretmen Değerlendirme Ölçeği (V-DEHB-ÖDÖ) Türkçe uyarlama çalışması. *Eğitim Dergisi*, 19(2), 534–558.
- Barkley, R. A. (1997). Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: Constructing a unifying theory of ADHD. *Psychological Bulletin*, 121(1), 65–94. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.121.1.65>
- Barkley, R. A. (Ed.). (2015). *Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment* (4th ed.). The Guilford Press.

- Barkley, R. A., Murphy, K. R., DuPaul, G. J., & Bush, T. (2002). Driving in young adults with attention deficit hyperactivity disorder: Knowledge, performance, adverse outcomes, and the role of executive functioning. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 8(5), 655–672. <https://doi.org/10.1017/S1355617702801345>
- Barry, T. D., Lyman, R. D., & Klinger, L. G. (2002). Academic underachievement and attention-deficit/hyperactivity disorder: The negative impact of symptom severity on school performance. *Journal of School Psychology*, 40(3), 259–283. [https://doi.org/10.1016/S0022-4405\(02\)00100-0](https://doi.org/10.1016/S0022-4405(02)00100-0)
- Biederman, J., Monuteaux, M. C., Doyle, A. E., Seidman, L. J., Wilens, T. E., Ferrero, F., Morgan, C. L., & Faraone, S. V. (2004). Impact of executive function deficits and attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) on academic outcomes in children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(5), 757–766. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.72.5.757>
- Bikic, A., Dalsgaard, S., Olsen, K. D., & Sukhodolsky, D. G. (2021). Organizational skills training for children with ADHD: Study protocol for a randomized, controlled trial. *Trials*, 22, Article 752. <https://doi.org/10.1186/s13063-021-05499-9>
- Chamberlain, S. R., Cortese, S., & Grant, J. E. (2021). Screening for adult ADHD using brief rating tools: What can we conclude from a positive screen? Some caveats. *Comprehensive Psychiatry*, 106, Article 152224. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2021.152224>
- Dunlap, G., DePerczel, M., Clarke, S., Wilson, D., Wright, S., White, R., & Gomez, A. (1994). Choice making to promote adaptive behavior for students with emotional and behavioral challenges. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27(3), 505–518. <https://doi.org/10.1901/jaba.1994.27-505>
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2014). *ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies* (3rd ed.). The Guilford Press.
- Evans, S. W., Serpell, Z. N., Schultz, B. K., & Pastor, D. A. (2007). Cumulative benefits of secondary school-based treatment of students with attention deficit hyperactivity disorder. *School Psychology Review*, 36(2), 256–273. <https://doi.org/10.1080/02796015.2007.12087943>
- Fabiano, G. A., Pelham, W. E., Coles, E. K., Gnagy, E. M., Chronis-Tuscano, A., & O'Connor, B. C. (2009). A meta-analysis of behavioral treatments for attention-deficit/hyperactivity disorder. *Clinical Psychology Review*, 29(2), 129–140. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.08.005>
- Frazier, T. W., Demaree, H. A., & Youngstrom, E. A. (2004). Meta-analysis of intellectual and neuropsychological test performance in attention-deficit/hyperactivity disorder. *Neuropsychology*, 18(3), 543–555. <https://doi.org/10.1037/0894-4105.18.3.543>
- Gau, S. S. F., & Chiang, H. L. (2013). Visual-spatial planning ability in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41(4), 499–508. <https://doi.org/10.1007/s10802-012-9694-2>
- Gioia, G. A., Isquith, P. K., Guy, S. C., & Kenworthy, L. (2000). *Behavior Rating Inventory of Executive Function (BRIEF)*. Psychological Assessment Resources.
- Greene, R. W., Biederman, J., Faraone, S. V., Ouellette, C. A., Penn, C., & Griffin, S. (1996). Toward a new psychometric definition of social disability in children with attention-deficit hyperactivity disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35(5), 571–578.
- Greene, R. W., Beszterczey, S. K., Katzenstein, T., Park, K., & Goring, J. (2002). Are students with ADHD more stressful to teach? Patterns of teacher stress in an elementary school sample. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 10(2), 79–89. <https://doi.org/10.1177/10634266020100020201>
- Gureasko-Moore, D., DuPaul, G. J., & White, G. P. (2006). The effects of self-management in general education classrooms on the organizational skills of adolescents with ADHD. *Behavior Modification*, 30(2), 159–183. <https://doi.org/10.1177/0145445503259385>
- Hinshaw, S. P., Zupan, B. A., Simmel, C., Nigg, J. T., & Melnick, S. (1997). Peer status in boys with and without attention-deficit hyperactivity disorder: Predictions from overt and covert antisocial behavior, social isolation, and authoritative parenting beliefs. *Child Development*, 68(5), 880–896. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1997.tb01968.x>

- Hodgens, J. B., Cole, J., & Boldizar, J. (2000). Peer-based differences among boys with ADHD. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(3), 443–452. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP2903_13
- Jensen, P. S., Martin, D., & Cantwell, D. P. (1997). Comorbidity in ADHD: Implications for research, practice, and DSM-V. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(8), 1065–1079. <https://doi.org/10.1097/00004583-199708000-00014>
- Kaner, S., Büyüköztürk, Ş., & İşeri, E. (2013). Conners Anababa Dereceleme Ölçeği-Yenilenmiş Kısa: Türkiye standardizasyon çalışması [Conners' Parent Rating Scale-Revised Short: Turkey standardization study]. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(4), 265–273. DOI: 10.4274/npa.y 6219
- Kaner, S., Büyüköztürk, Ş., İşeri, E., Ak, A., & Özaydın, L. (2011). Conners Anababa Dereceleme Ölçeği Yenilenmiş Uzun Formu: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenirlik çalışması [Conners' Parent Rating Scale Revised Long Form: Factor structure, validity, and reliability study]. *İlköğretim Online*, 10(3), 831–848.
- Langberg, J. M., Epstein, J. N., & Graham, A. J. (2008). Organizational-skills interventions in the treatment of ADHD. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 8(10), 1549–1561. <https://doi.org/10.1586/14737175.8.10.1549>
- Leroux, J. A., & Levitt-Perlman, M. (2000). The gifted child with attention deficit disorder: An identification and intervention challenge. *Gifted Child Quarterly*, 44(4), 261–271. <https://doi.org/10.1177/001698620004400403>
- Pfiffner, L. J., Mikami, A. Y., Huang-Pollock, C., Easterlin, B., Zalecki, C., & McBurnett, K. (2007). A randomized, controlled trial of integrated home-school behavioral treatment for ADHD, predominantly inattentive type. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46(8), 1041–1050. <https://doi.org/10.1097/chi.0b013e318064675f>
- Sibley, M. H., Kuriyan, A. B., Evans, S. W., Waxmonsky, J. G., & Smith, B. H. (2016). Pharmacological and psychosocial treatments for adolescents with ADHD: An updated systematic review of the literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 19(4), 251–272. <https://doi.org/10.1007/s10567-016-0201-x>
- Staff, A. I., Oosterlaan, J., van der Oord, S., de Swart, F., Imeraj, L., van den Hoofdakker, B. J., & Luman, M. (2023). The relation between classroom setting and ADHD behavior in children with ADHD compared to typically developing peers. *Journal of Attention Disorders*, 27(9), 939–950. <https://doi.org/10.1177/10870547231167522>
- Staff, M. E., Peterson, R. L., & DuPaul, G. J. (2023). Classroom manifestations of executive function deficits in children with ADHD. *School Psychology Review*, 52(1), 44–60. <https://doi.org/10.1037/spq0000547>
- Stormont, M. (2001). Social outcomes of children with AD/HD: Contributing factors and implications for practice. *Psychology in the Schools*, 38(5), 521–531. <https://doi.org/10.1002/pits.1039>
- Kent, K. M., Pelham, W. E., Molina, B. S. G., Sibley, M. H., Waschbusch, D. A., Yu, J., Gnagy, E. M., Biswas, A., & Babinski, D. E. (2011). The academic experience of male high school students with ADHD. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(3), 451–462. <https://doi.org/10.1007/s10802-010-9472-4>
- Krieger, V., & Amador-Campos, J. A. (2018). Assessment of executive function in ADHD adolescents: Contribution of performance tests and rating scales. *Child Neuropsychology*, 24(8), 1063–1087. <https://doi.org/10.1080/09297049.2017.1386781>
- Loe, I. M., & Feldman, H. M. (2007). Academic and educational outcomes of children with ADHD. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(6), 643–654. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsl054>
- Marshall, P., Hoelzle, J., & Nikolas, M. (2021). Diagnosing attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) in young adults: A qualitative review of the utility of assessment measures and recommendations for improving the diagnostic process. *The Clinical Neuropsychologist*, 35(1), 165–198. <https://doi.org/10.1080/13854046.2019.1696409>
- McConaughy, S. H., Volpe, R. J., Antshel, K. M., Gordon, M., & Eiraldi, R. B. (2011). Academic and social impairments of elementary school children with attention deficit hyperactivity disorder.

- School Psychology Review*, 40(2), 200–225. <https://doi.org/10.1080/02796015.2011.12087713>
- Miklós, M., Futó, J., Komáromy, D., & Balázs, J. (2019). Executive function and attention performance in children with ADHD: Effects of medication and comparison with typically developing children. *International journal of environmental research and public health*, 16(20), 3822.
- Mrug, S., Molina, B. S. G., Hoza, B., Gerdes, A. C., Hinshaw, S. P., Hechtman, L., Arnold, L. E., Swanson, J. M., & the MTA Cooperative Group. (2012). Peer rejection and friendships in children with attention-deficit/hyperactivity disorder: Contributions to long-term outcomes. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(6), 1013–1026. <https://doi.org/10.1007/s10802-012-9610-2>
- Musullulu, H. (2025). Evaluating attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD): A review of current methods and issues. *Frontiers in Psychology*, 16, Article 1466088. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1466088>
- Powell, S., & Nelson, B. (1997). Effects of choosing academic assignments on a student with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 30(1), 181–183. <https://doi.org/10.1901/jaba.1997.30-181>
- Raggi, V. L., & Chronis, A. M. (2006). Interventions to address the academic impairment of children and adolescents with ADHD. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 9(2), 85–111. <https://doi.org/10.1007/s10567-006-0006-0>
- Rogers, E. A., Graves, S. J., Freeman, A. J., Paul, M. G., Etcoff, L. M., & Allen, D. N. (2022). Improving accuracy of ADHD subtype diagnoses with the ADHD symptom rating scale. *Child Neuropsychology*, 28(7), 962–978. <https://doi.org/10.1080/09297049.2022.2044768>
- Shah, M., Cork, C., & Chowdhury, U. (2005). ADHD: Assessment and intervention. *Community Practitioner*, 78(4), 129–132.
- Sparrow, E. P., & Erhardt, D. (2014). *Essentials of ADHD assessment for children and adolescents*. John Wiley & Sons.
- Theule, J., Wiener, J., Tannock, R., & Jenkins, J. M. (2010). Parenting Stress in Families of Children With ADHD: A Meta-Analysis. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 21(1), 3–17. <https://doi.org/10.1177/1063426610387433>
- Zentall, S. (1975). Optimal stimulation as theoretical basis of hyperactivity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 45(4), 549–563.
- Zentall, S. S. (1989). Attentional Cuing In Spelling Tasks For Hyperactive And Comparison Regular Classroom Children. *The Journal of Special Education*, 23(1), 83–93. <https://doi.org/10.1177/002246698902300107> (Original work published 1989)
- Zentall, S. S. (1993). Research on the educational implications of attention deficit hyperactivity disorder. *Exceptional Children*, 60(2), 143–153.
- Zentall, S. S., Harper, G. W., & Stormont-Spurgin, M. (1993). Children with hyperactivity and their organizational abilities. *The Journal of Educational Research*, 87(2), 112–117. <https://doi.org/10.1080/00220671.1993.9941174>
- Zentall, S. S., & Leib, S. L. (1985). Structured Tasks: Effects on Activity and Performance of Hyperactive and Comparison Children. *The Journal of Educational Research*, 79(2), 91–95. <https://doi.org/10.1080/00220671.1985.10885655>
- Weyandt, L. L., Iwaszuk, W., Fulton, K., Ollerton, M., Beatty, N., Fouts, H., Schepman, S., & Greenlaw, C. (2003). The Internal Restlessness Scale: Performance of college students with and without ADHD. *Journal of Learning Disabilities*, 36(4), 382–389. <https://doi.org/10.1177/00222194030360040801>
- Willcutt, E. G., Doyle, A. E., Nigg, J. T., Faraone, S. V., & Pennington, B. F. (2005). Validity of the executive function theory of attention-deficit/hyperactivity disorder: A meta-analytic review. *Biological Psychiatry*, 57(11), 1336–1346. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2005.02.006>
- World Health Organization. (2022). *International classification of diseases, 11th revision (ICD-11)*. <https://icd.who.int/en/>